tıkçı pozitivist bir yaklaşımın ürünü olup bütün bilimsel çevrelerin yaklaşımı olarak görülemez.

Özetle batıl inanç, hem bilimsel, akılsal gerçekliklerle hem kurumsal dinî prensiplerle uyuşmayan, aynı zamanda halk inançları gibi kutsalla da doğrudan ilişkili olmayan inanışlardır {örneğin kara kedinin önden geçmesi, merdiven altından geçme ya da on üç sayısının kişiye uğursuzhık getirmesi) ve bu çalışmada bu anlamda kullanılacaktır. Her ne kadar bu olgu için yukarıda değindiğimiz kavramları kullananlar olsa da, sahip olduğu olumsuz ve pejoratif anlama rağmen batıl inanç (superstition) kavramı günümüz bilimsel çalışmalarında hâlen kullanılmaktadır (Örneğin Jahoda, 1969; Thalbourne, 1997; Tobacyk & Shrader, 1991; Vyse, 1997). Son zamanlarda bilimsel, empirîk çalışmalarda kullanılan "paranormal inanç" (Emm & Sobal, 1981a; 198 1b; Greeley, 1975; Ürenstein, 2002) ve "irrasyonel inanç'! .{Crasb, 1984; Daly & Burtao, 1983; Gündoğdu, Çelikkaleli & Çapri, 2003) gibi kavramlar ise batıl inançlar yerine kullanılan kavramlar olmayıp, *batıl inanç* kavramını da kapsayan daha geniş bir terim (okültizm, folk inanç, batıl inanç, büyücülük, ruhçuluk vb.) işlevi görmektedir.

Batıl inançlar, toplumda kolektif tasavvurlar olarak yaşarlar ve nesilden nesile yaygınlıklarını devam ettirirler. Ancak, hem dinî prensiplere, hem de bilimsel gerçekliklere aykırı olan bu inanışların yaygın varlığından, insanın akılcı olmayan bir varlık olduğu fikri çıkarılmamalıdır. Batıl inançlar, devamlı bir bilişsel (kognİtif) organizasyondur ve kendi içlerinde ahenkli, mantıkî bir yapılan vardır. Şayet başlangıçta bazı zıtlıklar söz konusu ise, aklîleştirme süreci içerisinde zıt unsurlar değiştirilip uygun hâle getirilirler. İnsan bu tip inanışları akla yatkın hale getirme, aklîleştirme eğilimindedir ve olguları akla yatkın hâle getirmek için seçer. Bu şekilde seçilen ve tahrif edilen olgular, bir aklîleştirme sürecinden geçirilerek makul ve normal duruma sokulur. Bu süreçte insan kendisine uygun örnekleri nerede görürse alacaktır. Ayrıca çeşitli inançlarına dayanak yapacağı verileri, örnekleri temin edebilmek amacıyla bazı otoritelere de İhtiyaç duyacaktır. Bir otorite ya da ilk elden kaynak bulamadığı zaman da, şayet bir inanca sahip olması için işlevsel bir gereklilik söz konusu ise, dayanakları (olguları) bizzat icat Geçektir. Dolayısıyla, batıl inançların meydana gelişi, dayandığımız o-

Eğitimli insanlarca mantık dışı ve temelsiz sayılan batıl inançlar da **birtakım** insanlar üzerinde etkisi olan inanç türlerîndendir. "Boş, asılsız, yanlış inanç" vb. anlamlara gelen (Gündüz, 1998) batıl inanç kavramı, kurumsal dinlerin prensiplerine aykırı olmanın yanı sıra aynı zamanda akıl ve bilimle de açıklanamaz. Ayrıca batıl inançlar, çevremizde yaşanan objektif olgulara uymayan, toplumdaki bireylerin birçoğu arasında ortak biçimde inanılan, doğal olayları **talih,** kader ya da körü varlıklar gibi doğa üstü sebeplerle açıklayan bir inanış özelliği göstermektedir {Kretclı & **Crutchfield,** 1970; Örnek, 1966).

İlk çağlardan bu yana insanoğlunun gizemli şeylere ve doğa üstü varlıklara olan ilgisi, onun zamanla bu varlıklarla yaşanan olaylar anısında bir ilişki kurmasına ve tesadüfen gerçekleşen olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurmasına sebep olmuştur. Bu durum birtakım **batıl** inançların oluşmasını da beraberinde getirmiştir (Schmidt, 1931). Ayrıca kurumsallaşmış, kitabî dinlerin birtakım ilke ve prensiplerinin yerel inanç ve kültürlerle karışarak farklı biçimlere girmesiyle de batıl inanç - lann oluşumu söz konusu olmuştur. Ancak, her ne kadar çok eskiye dayanan bir kökene sahip olsalar da "batıl inanç" (superstition} kavramı değer içeren bir ifade olarak ancak medeniyetin işleyişi sonucunda, inanç biçimlerinin farklılaşması ile ortaya çıkmıştır. Henüz daha kurumlaşmasını tamamlayamamış organik halk dinlerinde *batıl inanç* kavramından söz edilemez (Yel, 1988). Kimi inançların *hatıl inanç, hurafe* sa yılarak olumsuz anlamda ayrı bir kategoride değerlendirilmesi özellikle dinlerin kurumsallaşması sonucunda vuku bulmuştur.

Görüldüğü gibi *batıl inanç* terimine olumsuz ve pejoratif bir anlam yüklenilmiştir. Bu yaklaşım aslında *biz* ve *ötekiler* söyleminin bir parçasıdır (Selberg, *2003).* Terim genelde rakip inanışları, yani *ötekini* gayri meşru ve geçersiz olarak reddetmek amacıyla ya da bir dindeki aşırı, sapkın taraftarlığa atıfta bulunmak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, Batı'da batıl inanç (superstition) kavramı, önceleri diğer dinleri dışlamada, sonraları Hristiyanlığın ana ilkelerine uymayan inanç ve tavırlara yönelik kullanılırken, ülkemizde *hak* dine uygun olmayan i nanç ve tutumları içeren normatif bir ifadelendirme olarak gözükmek tedir. Bu anlamda batıl inanç kavramı, objektif kullanıma sahip bir te

n m ı z ı e n ı m ı vermemektedir.

Bıı sebeple bazı çalışmalarda bu terim yerine farklı terimler de kullanılmaktadır. Örneğin, Kaneko bir çalışmasında terimin pejoratif çağrışımları sebebiyle "balk âdetleri" (folk observances) terimini kullanmaktadır (Kaneko, '1990). Ancak kanaatimizce bu terimin (âdet / observances) sözlük anlamı oldukça genel olup, bütün halk âdet ve geleneklerini kapsar niteliktedir. Aynı şekilde batıl inanç yerine "halk inançları" (folk beliefs) terimi de kullanılmaktadır. Ancak, halk inançları konusunda uzman dinler tarihçi Gustave Mensching, *batıl inançlar* ile *halk İnançlan* kavramları arasında bir ayrım yapmaktadır. Mensching'e göre yüksek tipli (kitabî) din alanında yaşayan *aşağı şekilli* inançla (halk inançları), daha çok dinin dışında var olan *kutsal dışı* nitelikli batıl inançîann arasım ayırmak güçtür. Ancak, Mensching'e göre halk inanışları, organizeli bir dinin bünyesindeki ilkel inanç şekillerine tahsis edilmelidir. Batıl inanç ise, hiçbir kutsal karakteri olmaksızın birtakım sinirsel (ve akıl dışı) tasvirlere bağlı kalmaktadır. Haîk inançlarında *kutsal* duygusu yaşamaktadır. Batıl inanç ise sekülerleşmiştir (Mensching, 1994). Ayrıca yukarıda değindiğimiz Kaneko da *batıl inançla halk inana* kavramlarını ayırmaktadır (Kaneko, 1990). Bu sebeple *batıl inançlar* ve halk *inançları* kavramları arasında fark bulunmaktadır.

Batıl inanç kavramı yerine kullanılan diğer bir kavram da "okültizırTdir.[1] Her ne kadar batıl inançta olduğu gibi okültizmde de büyüse! uygulama söz konusu ise de okültizm özellikle gizemli bilgiye, ruh lar dünyasıyla ve evrenin bilinmeyen güçleriyle ilgili bilgi savlarına da yalı bir kuramdır. Burada yüksek zihinsel yetileri geliştirerek ve gizli bazı bilgilere sahip olarak bilinmeyenler dünyasını anlamaya çalışmak söz konusudur. Kitlelerden çok ruhçu elite aittir. Ükült bilgi insanlardan gizlenir ve tahmini zordur (Goring, 1995). Hâlbuki batıl inançlar elit kesimden ziyade halkta yaygındır ve insanlar arasında ortak bir kullanıma sahiptir. Bu sebeple, okültizm içinde bazı batıl inançlar olsa da ikisi özdeş sayılamaz ve doğrudan birbiri yerine kullanılamazlar.

Son olarak bazı pozitivist çevrelerde her türlü dinî inanç, batıl inançla özdeş kılınmaktadır (Bilim ve Ütopya, 2001; Hume, 1995). Burada kıstas olarak pozitif bilim alınmakta, akıl ve deneyle doğrulanamayan her inanç türü *batıl inanç* kabul edilmektedir. Şüphesiz bıı yargı man

[1] Bıı tarz bir kullanım için bkz. Öner, 1993.

fikçı pozitivist bir yaklaşımın ürünü olup bütün bilimsel çevrelerin yaklaşımı olarak görülemez.

Özetle batıl inanç, hem bilimsel, akılsal gerçekliklerle hem kurumsal dinî prensiplerle uyuşmayan, aynı zamanda halk inançları gibi kutsalla da doğrudan ilişkili olmayan inanışlardır (örneğin kara kedinin önden geçmesi, merdiven altından geçme ya da on üç sayısının kişiye ıığursuzluk getirmesi) ve bu çalışmada bu anlamda kullanılacaktır. İler ne kadar bu olgu için yukarıda değindiğimiz kavramları kullananlar olsa da, sahip olduğu olumsuz ve pejoratif anlama rağmen batıl inanç (süperstition) kavramı günümüz bilimsel çalışmalarında hâlen kullanılmaktadır (Örneğin Jahoda, 1969; Thalbourne, 1997; Tobacyk & Shrader, 1991; Vyse, 1997). Son zamanlarda bilimsel, empirik çalışmalarda kullanılan "paranormaî inanç" (Emra &. Sobal, 1981a; "198 Ib; Greeley, 1975; Orenstein, 2002) ve "irrasyonel inanç" (Crash, 1984; Daly & Burtao, 1983; Gündoğdu, Çelikkaleli & Çapri, 2003) gibi kavramlar ise batıl inançlar yerine kullanılan kavramlar olmayıp, *batıl inanç* kavramını da kapsayan daha geniş bir terim (okültizm, folk inanç, batıl inanç, büyücülük, ruhçuluk vb.) işlevi görmektedir.

Batıl inançlar, toplumda kolektif tasavvurlar olarak yaşarlar ve nesilden nesile yaygınlıklarını devam ettirirler. Ancak, hem dinî prensiplere, hem de bilimsel gerçekliklere aykırı olan bu inanışların yaygın varlığından, insanın akılcı olmayan bir varlık olduğu fikri çıkarılmamalıdır. Batıl inançlar, devamlı bir bilişsel (kognitif) organizasyondur ve kendi içlerinde ahenkli, mantıkî bir yapıları vardır. Şayet başlangıçta bazı zıtlıklar söz konusu İse, aklîleştirme süreci içerisinde zıt unsurlar değiştirilip uygun hâle getirilirler. İnsan bu tip inanışları akla yatkın hâle getirme, aklîleştirme eğilimindedir ve olguları akla yatkın hâle getirmek için seçer. Bu şekilde seçilen ve tahrif edilen olgular, bir aklîleştirme sürecinden geçirilerek makul ve normal duruma sokulur. Bu süreçte insan kendisine uygun örnekleri nerede görürse alacaktır. Ayrıca çeşitli inançlarına dayanak yapacağı verileri, örnekleri temin edebilmek amacıyla bazı otoritelere de ihtiyaç duyacaktır. Bir otorite ya da ilk elden kaynak bulamadığı zaman da, şayet bir inanca sahip olması için işlevsel bir gereklilik söz konusu ise, dayanakları (olguları) bizzat icat edecektir. Dolayısıyla, batıl inançların meydana gelişi, dayandığımız o-

toritelerin (Öğretmen, gazeteler, radyo, televizyon vb.) güvenilirlik derecesine, bilimsel yönteme göre yetişme derecemize, kişisel tecrübemizin genişliğine, temel ihtiyaç ve **arzularımızın** tatmin olma derecesine bağlıdır (Kretch & Crutchfield, 1970).

Bu anlamda batıl inançların ortaya çıkmasında psikolojik ve sosyolojik etmenlerin rolü olduğu açıktır. Öncelikle sosyolojik yöne kısaca işaret etmek gerekirse, batıl inançların **toplumsal** yapı ile bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Başka bir deyişle batıl inançlar sosyal yapıdan kaynaklanır. Örneğin, timsahın olmadığı bir yörede timsahla alâkalı bir inanç doğmaz. Batıl inanç bir bölgenin sosyal varlıklarıyla alâkalıdır (Turhan, 1992}. Aynı şekilde belli bir yerin aile, siyaset, ekonomi, ahlâk ve din gibi sosyo-kültürel öğelerinin, batıl inançların oluşumuna etkisi büyüktür. *On* üç sayısının uğursuzluğunun Hristiyan Batı'da yaygın olmasının Hristiyan kültürüyle alâkası, dört sayısının uğursuzluğu inancının Japon kültürüyle bağlantısı (Kaneko, 1990), kem gözlünün bakışının zararının dokunacağı inanışının Orta Doğu kültürü ile **bağlantısı** ve düğünün iki bayram arası yapılmasının **uğursuzluğu.,** besmelesiz küle, çöpe basanın çarpılacağı gibi inanışların da Müslüman kültürle bağlantısı bir gerçektir. Belli bir kültürden çıkıp sadece oraya has inançlar olduğu gibi, çıktığı yerin sınırlarını aşan ve dünyaya yayılan (merdiven altından, kara kedi önünden geçmeme, belli bir uğurlu sayı ya da nesne taşıma vb.) inanışlar da mevcuttur. Buna göre, *(i)* her kültürde yaygın olan, evrenselleşmiş batıl inançlar, *(ü)* belli bir kültüre ait olan batıl inançlar ve *(in)* belli bir gruba, kesime ait batıl inançlar diye üçlü bir **tipoloji** yapmak mümkündür. Ayrıca, şunu belirtmek gerekir ki, şayet batıl inançlar belli bir kültürün izlerini taşıyorsa **o** zaman **sahip** olduğu batıl inançlara bakarak o kültürün **birtakım** karakteristikleri hakkında bilgi sahibi olmanın mümkün olduğunu da söyleyebiliriz.

Batıl inançların toplumda varlığını devam ettirmesi, onların toplumsal sistem içerisinde birtakım işlevler görmesinin de bir sonucudur. Sosyal sistem içerisinde her şeyin (gizli ya da açık) bir işlevi vardır (Tolan, 1996). Toplumda hiçbir sosyal olgu ve değer boş ve anlamsız değildir. Dolayısıyla toplumda yaygın olan batıl inanışların da gizli ya da açık bîr işlevinin olacağı açıktır (Dönrnezer, 1982). Sosyolojide işlevselcilerin kullandığı "açık ve gizli işlev" ayrımı, akıl dışı gözüken inanç ve

uygulamaların çoğu kez böyle olmadığını, batıl inanış ve uygulama olarak görülen şeylerin bazen bir işlevinin bulunduğunu göstermektedir. Bu işlevler gündelik yaşamın içerisinde işlerlik kazanmakta ve böylelikle batıl inanış ve uygulamalar, özellikle geçiş dönemleri (doğum-evlilik-ölüm) çevresinde daha belirgin bir hâle gelmektedir. Bu sebeple kitle İletişim araçları ve eğitimde görülen gelişmelere rağmen batıl inanç ve uygulamalar halk arasında varlığını sürdürmektedir.

Batıl inançların oluşum ve yaygınlaşmasında psikolojik faktörler de rol oynarlar. İnsan hastalık, ölüm, üzüntü, keder vb. felâketlere her an uğrayabilme korku ve kaygısı ile yaşar (örnek, 1996). Araştırmalar harıl inanç ve uygulamaların stres anlarında, savaş, afet ve bunalım anlarında, tabiî rahatsızlıklarda daha fazla yaygınlaştığım göstermektedir (Vyse, 1997). Nitekim taksi sürücüleri arasında yapılan bir çalışmada, batıl inançlılık ve sürücü kaza sayısı arasında bir ilişki saptanmıştır (Peltzer & Renner, 2003). Ayrıca insan gerçekleşmesini dilediği olumlu birtakım istekleri için de batıl inanç eğiliminde olabilmektedir.

Batıl inançlarda iki olay arasında *nedensel* bir ilişki söz konusudur (Ciborovvski, 1997). Bir şeyin olması ya da olmaması (y) için bir uygulama (x) yapılır. O uygulama (x) gerçekleştirildiğinde bir dileğin gerçekleşmesi ya da zararlı, uğursuz bir şeyin kişiden uzaklaşması durumu (y) gerçekleşmektedir. Burada *x,* y'nin nedeni, y de beklenilen, ümit edilen sonuçtur. Batıl inanç ve tutumlardan olumlu bazı sonuçlar (örneğin, başına kuş konarsa talih getirir vb.) beklense de, çoğunlukla onlar, olumsuz olayların önüne geçme ya da onlardan kaçınma (örneğin, merdiven altından geçmeme, birisinin elinden sabun almaktan kaçınma) ile ilişkilidir. Batıl inanç eğilimine sahip olan insanlar, birtakım doğa üstü varlıkların davranışlarımıza ve çevremizdeki olaylara etki edebileceği inancını bilinç altlarında taşırlar. Aynı zamanda istedikleri şeyleri gerçekleştirmede irade zaafları ya da yetersizlikleri söz konusudur. Bu anlamda batıl inanç ve tutumlar bireylerin, kontrollerinin ve iradelerinin ötesinde olduğuna inandıkları koşulları kontrol etme amaçlı gayretlerini ifade etmektedir (Jahoda, 1969). Bu tip inanışlarla felâketler, hastalıklar, Ölüm vb. kontrol edilemeyen olayları kontrol altına alma duyguları arasındaki ilişkiye antropolog Malinovvski ('1948) de değinmiştir. Aslında bu inanışlar bir tür kontrol illüzyonuna hizmet et-

mektedir (Langer, 1975). Her ne kadar istenilen sonuca ulaşamasalar da bu **tip** insanlar dıştan gelen, zarar verme potansiyeline sahip inanışları **kontrol** altına alma gayreti içerisinde olmaya devam edebilirler (Blum & Blum, 1974, Kaneko, 1990). Bilimsel araştırmalar **batıl** inanç eğiliminin dışa yönelik bir kontrol merkezi ve kendi kendine yeterlilik düzeylerinin düşüklüğü ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Peterson, 1978). Batıl inançlılık, kişisel kontrol yetisi ile olumsuz anlamda bir i - lişki göstermekte yani kişisel etki kontrolünün büyümesi ve batıl inanç eğiliminin zayıflaması arasında belirgin bir ilişki söz konusu olmakta (Tobacyk, Nagot & Miller, 1988), yine risk alma ile de ters bir ilişki göstermekte (Peltzer & Renner, 2003), kadere rıza ve kontrolsüzlük i- fade etmektedir (VVolfradt, 199 7).

Görüldüğü gibi batıl inanç eğilimine sahip olan insanlar, **çoğunlukla** gelecekte olmasında korkulan **olumsuz** bazı olayların etkisini azaltma - ya yönelik bir savunma mekanizması olarak bu inanç ve uygulamalara sahip olmaktadırlar. Bu anlamda batıl inançlarda bir *kaygı* yönü **mevcuttur.** Yukarıda değindiğimiz gibi insanlar hastalıklar, felâketler, kaza, belâ, sıkıntı gibi kaygılarını yenmek için batıl inanç ve uygulamalara yönelirler. Örneğin, "birisinin elinden sabun, makas alırsan geçimsizlik çıkar, önünden kara kedi geçerse kaza yaparsın" gibi söylemler, olumsuz durum ve önceden tahmin edilen şey arasında *nedensel* **bir** ilişkinin var olduğunu, dolayısıyla da böyle bir durumda gelecekle olmasından korkulan olayların önceden haber verildiğini ifade ediyor. Bu sebeple, birçok kişi gelecekle ilgili kaygıları sebebiyle medyuma ya da falcıya başvurur ve büyü, falcılık, okuma, evliya kabir ziyareti gibi şeylere müracaat ederek bu kaygılardan korunmaya çalışır.

Batıl inançlarla kaygı ilişkisinin bir diğer yönü, batıl inanışların içerisinde de kaygı duygusunun bir öge olarak yer almasıdır. Yukarıda verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, Özellikle bu inanışlara konu olan o laylarla (kara kedi görme, düğünün iki bayram arası olması, merdiven altından geçme, boş beşik sallama vb.) karşılaşan insanlar sonuçta karşılaşacakları kötülük ya da uğursuzluk sebebiyle kaygı duygusu taşımaktadırlar. Bu kaygı duygusu sebebiyledir ki insanlar kendilerini bu batıl inanış ve uygulamalara daha bir duyarlı olmak zorunda hissetmektedirler. Başka bir deyişle, kötülük ve uğursuzluktan kaygı içeri-

sinde olma durumu kişilerin batıl inançlara eğiliminde etkin bir rol oynamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda kişilerin batıl inançlarını ölçmek için düzenlenen ölçekte kaygı durumları da dikkate alınmıştır ve kişilerin "batıl inanç kaygı düzeyieri"nin ölçülmesi hedeflenmiştir.

Kaygı bir tehdit ya da strese tepki olarak ortaya çıkan korku ve gerginlik durumudur. Kaygı, stres yaratan durumların oluşturduğu üzüntii ve gerginlik gibi hoş olmayan duygusal ve gözlenebilir tepkiler olarak tanımlanabilir (Speilberger, 1972). Kaygının insan davranışı üzerinde etkisi vardır. Pedagojik araştırmalar, eğitimin davranışsal hedeflerini, *bilişsel, devinsel (psiko-motor)* ve *duyuşsal* olmak üzere üçe ayırmaktadır (Bloom, 1979). Burada konumuzla alâkalı olan duyuşsal davranışlar ilgiler, değerler tutumlar ve alışkanlıkları içerisine almaktadır. Duyuşsal davranışla diğer iki (bilişsel ve devinsel) davranış arasında ilişki söz konusudur (Bloom, 1979). Kaygı da duyuşsal bir özelliktir ve insan davranışı üzerinde etkisi bulunmaktadır (Izard & Tomkins, 1971). Dolayısıyla, diğer duyuşsal özellikler (örneğin değerler, ilgiler, alışkanlıklar) nasıl insan davranışına etki ediyorsa, duyuşsal bir özellik olarak kaygı da belli davranışların edinilmesinde etkin olabilmektedir. Bu sebeple, batıl inançlarla ilişkili birtakım kaygı duyguları kişileri batıl inanç eğilimine itmektedir.

Batıl inanç ve kaygı arasındaki ilişki birçok empirik çalışma tarafından kanıtlanmıştır. Buna göre batıl inançlılık ve kaygı durumu arasında bir ilişki söz konusudur (Cartvvright-Hatton & Wells, 1997; Froşt vd., "1993; Sica, Novara & Sanavio, 2002; Wells & Hackman, 1993; Zebb & Moore, 2003). Batıl inanç aynı zamanda *sürekli kaygınm* da habercisidir (Wolfradt, 1997) ve heyecansal uyumsuzlukla pozitif ilişkiye sahiptir (Malkr & Lundeen, 1933).

Kaygı durumu artınca patolojik bir hâl alır. Bazı çalışmalar, paranormal inançlar[2] ve psikopatoloji arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Sica, Novara & Sanavio, 2002; Thalbourne & Frendi, 1995; Wolfradt, 1997). Ancak, batıl inançlarla psikopatoloji arasında bir ilişki oldu-

^ İlgili literatürde batıl inanç bir paranormal inanç formudur; ancak paranormal inançlar batıl inanç yanında, geleneksel inançlar, büyü, ruhçuluk, astroloji gibi inanç formlarını da kapsamaktadır (Wolfradt, 1997).

ğuna dair elimizde henüz yeterli empirik kanıt bulunmamaktadır (bkz. Vyse, 1997)[3]. Batıl inançlılığın, bazı özel psikopatolojik kaygı rahatsızlıklarından daha çok, genel kaygı rahatsızlığı ile ilişkisi söz konusudur (Zebb & Moore, 2003). Başka bir deyişle, batıl inanç ve davranışlar spesifik kaygı rahatsızlıklarına özgü olmayıp daha çok genel kaygıyla ilişkilidir. Bu çalışma bu noktadan hareketle, halk kitlesinin batıl inanç eğilimlerinin kaygı yönünü, bu kaygı yönünün dindarlıkla ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın genel amacı, kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemek ve batıl inanç kaygılarının dindarlıkla ilişkisini açığa çıkarmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri nedir?
- Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri birtakım demografik değişkenlere göre değişmekte midir?
- Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırma, var olan durumu belirlemeye yönelik ilişkisel tarama modeline göre düzenlenmiştir. Araştırmada, daha önce gerçekleştirilmiş cilan, *Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Çorum Örneği* (Arslan, 2004) isimli çalışma için toplanan veriler kullanılmıştır. Bu çalışma, daha önce ek alınmamış bir konu olarak, kişilerin batıl inanç eğilimlerinin kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, örneklem grubunun batıl İnanç kaygı düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki ve farkları ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

[3] Batıl inanç ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi konu edinen yeni çalışmalar varsa da çok azdır (örneğin bkz. Sica, Novara & Sanavio, 2002) ve **henüz** genel sonuçlara ulaşılamamıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Çorum ili kent merkezinde yaşayan insanlar o - luşturmaktadrr. **Araştırma** örneklemi, 2001 yılında halktan rastgele (random) örnekleme yöntemi[4] ile seçilmiş toplam 327 kişi **ile** sınırlıdır.

Araştırma, belli bir kesimin dinî inancını değil, genel olarak halk kesimindeki batıl inanışları konu edindiğinden olabildiğince farklı halk kesimlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Anket uygulamasına geçilmeden önce, bir grup insana anket **uygulanmış,** anlaşılamayan ifadeler değiştirilerek anket uygun hâle getirilmiştir. Bu aşamadan sonra anket met ni, Çorum kent merkezi sınırları içindeki farklı mahallelerde (üst, **orta** ve alt kesimi temsil eden mahallelerde ki bunlar, Üçtutlar, Buharaevler, Ulukavak, Merkez, Mimarsinan, Çöplü, Bahçelievler, Karakeçili, Güla libey, Kale mahalleleridir) ve merkezde esnaf, memur ve tüccar arasın da uygulanmıştır. İşçi ve sanayici kesimine anket, Çorum Organize Sanayi Bölgesindeki fabrikalarda uygulanmıştır.

Doyurucu bir örneklemenin, temsil yeteneği yanında aynı zamanda *yeterli* olması da gerekir. Bir örnek, karakteristiklerinin kararlı olduğu yolunda *güven verecek bir büyüklükte* olduğunda yeterlidir [Sencer, 1989). Ancak örnek büyüklüğünün belirleyici Özellikleri arasında **sayısal** büyüklüğün rolü ve önemi birinci dereceden değildir. Bir örneğin yeterliliği söz konusu olduğunda, önemli olan ana evrenin büyüklüğü değil, karakteristiklerinin değişkenliğidir. Karakteristikleri değişken cilan küçük bir evrenden alınması gerekli örnek, kararlı karakteristikleri olan çok geniş evrenden alınacak örnekten çok daha büyüktür (Sen cer, 1989). **Bir** örneklemin büyüklüğü, bir araştırmada göz yumabileceğimiz yanılgı (hoşgörü) payı ve aranan güven düzeyine göre değişir ve bu ikisinden kalkarak araştırma için gerekli örneklem büyüklüğü saptanabilir (Sencer, *'\989;* Çıngı, 1990). Bunun için (N_s ^ ö² z²/T²) e şitliğinden ya da bu eşitliğe dayalı olarak, rastlantüı bir örneklemeyle alınabilecek örneklem büyüklüğünü gösteren ve anket çalışmaları için geliştirilmiş çizelgelerden yararlanılır. Bu eşitlik ve çizelgeye göre % 99 güven düzeyinde % 5 yanılgı payıyla örneklem büyüklüğü *33<3* ol-

[4] ^u yönteme göre, evreni oluşturan her birime eşit ya da belli bir seçilme şansı tanınarak Örnekleme yapılabilir (Sencer, 1989).

maktadır (Arseven, 1993; Çıngı, 1990). Bu örneklem büyüklüğü Örneklemimizdeki sayıya yakındır.

Ölçme Araçları

Araştırmada Batıl İnanç Kaygı Ölçeği (BİKÖ) ve Dinî Tutum Ölçeği (DTÖ) olmak üzere iki Ölçek ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Batıl İnanç Kaygı Ölçeği (BİKÖ)

Çalışmada, halk kitlesinin batıl inanç eğilimlerinin kaygı düzeyini belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilmiş on maddeli ölçek kullanılmıştır. Çalışmamızda batıl inanışları ölçmede, Kaneko'nun (1990) uyguladığı *kaygı ölçeği* yöntemi esas alınmıştır. Batıl inanışlar karşısındaki kaygı durumu, batıl inanış ve davranışlar karşısındaki duyarlılığın güzel bir ifadesi olmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, birçok batıl inanç ve uygulamada bir kaygı yönü mevcuttur. Falda bir kişinin bilmediği bir şeyin başına geleceğinin haberini alması, kara kedinin kişinin önünden geçmesi, düğünün iki bayram arası olması, kem gözlü birisinin doğrudan bakışına gelme gibi.

Ölçekte araştırma bölgesinde var olan batıl inanışlara ilişkin ifadeler yer almış, deneklere bu ifadelerin kendilerinde doğurduğu kaygı sorulmuştur. Bu sebeple **üçlü derecelendirmen** ölçek gerçekleştirilmiştir (1 — Son derece endişelendirir, 2 — Endişelendirir, 3 — Hiç endişelendirmez}. Deneklere yöneltilecek ifadelerin tespiti için, araştırma bölgemizde halk ve yetkili kişilerle mülakat yapılmış, yörede mevcut olan batıl inanışlar tespit edilmiş ve bunlardan uygun olanlar maddeleştirilerek batıl inanç kaygı ölçeği geliştirilmiştir. Ayrıca Örnek'in (1966) dinî etnoloji konulu çalışmasından da yararlanılmıştır. Anket formunun pilot uygulamasından sonra bazı değişiklikler yapılarak BİKÖ'nün son şekli verilmiştir.

BİKÖ'nün yapı geçerliliği için, *principal components* (temel bileşenler), *faktör analizi* tekniklerinden yararlanılmıştır. On madde analize tâbi tutulmuştur. Analiz sonucunda bütün maddelerin (on madde) tek faktörde toplandığı görülmüştür. Faktörle açıklanan toplam varyans **37.1'dir.** Ölçek maddelerinin faktör yükleri .53 ile .74 arasında değişmektedir. Madde toplam korelasyon katsayılarının ise .49 ile .70 arasında değiş-

tiği görülmektedir. BİKÜ maddeleri şunlardır: **uğursuz** rüya görme, kara kedinin Önümden geçmesi, kem göözlü birisinin dikkatlice bakması, giyinik hâlde iken elbisesinin söküğünü dikme, besmelesiz *yere* (küle, çöpe) basma, soğan sarımsakı kabuğuna basma, sabun veya bıçağı birisinin elinden doğrudan alma, hıdrellez günü dışarn çııkamama, mezar taşlanırın parmakla gösterme, düğünün iki bayram arasıı olması.

Ölçeği üzerinde yapılan faktör analizi sonucu bulunan birinci faktör, yani BİKÖ'nün faktör yükleri, puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1
Batıl İnanç Kaygı Ölçeğinin Faktör Analizi

Madde No	Faktör Yükleri	Ortalama	St. Sapma
1.	,534	1,97	,61
2.	,549	1,22	,47
3.	,559	1,72	.64
4.	,577	1,44	,66
5.	,598	2,16	,71
6.	,691	1.32	,62
7,	,683	1,20	,48
8.	,537	1,09	,30
9.	,586	1,34	,59
10.	,740	1,26	,54

Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna KMÜ ve Barlett Testi sonuçlarına bakılarak karar verilmiştir. KMÜ değerinin "Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .848" çıkması örneklemin faktör analizi için yeterli/uygun olduğunu; Barlett's test değerinin "Barlett's Test of Sphericity = 716.36" çıkması ise örneklemin çok boyutlu bir evrenden geldiğini göstermektedir. Bütün bu testler ve anlamlılığın yüksekliği (Significance = .000) BİKÜ'nün yüksek düzeyde geçerliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

BİKÜ'nün güvenirlik testi için, bir ölçme aracının sadece bir kez uygulanmasıyla elde edilen ölçme sonuçlarından yararlanarak güvenirliği tespit etme yoluna gidilmiştir. BİKÜ'nün *güvenirlik* çalışması için "Cronbach Alpha" İç tutarlık testi uygulanmış ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı â = 0.80 olarak bulunmuştur. Bu katsayı, iç tutarlık ve homojenliğin bir ölçüsüdür. Buna göre BİKÖ, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı tarafından belirlenen yüksek güvenirlik derecesi göstermiştir.

Ölçeğin bir başka güvenirlik çalışması test yarılama (split-half) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu analize göre BİKÖ'nün test yanlama güvenirlik katsayısı *Guttman Split-Jıalf* .75, *Spcarman Bromu .76* olarak bulunmuştur.

Dinî Tutum Ölçeği (DTÖ)

Kişilerin dindarlık düzeylerini ölçmek amacıyla Dinî Tutum Ölçeği (DTÖ) kullanılmıştır. Bu sebeple temel dinî inanç ve uygulamalardan oluşan bir envanter oluşturulmuştur. Envanterin cevaplanmasında *dörtlü likert ölçek* kullanılmıştır. Cevaplar hemen soruların altında açık olarak verilmiştir. Her madde için "Tam katılıyorum", "Katılıyorum","Katılmıyorum", "Hiç katılmıyorum" biçiminde dört seçenek kullanılmıştır. Denek, her maddede dinî tutumun, derecesini bu seçeneklerden birisini işaretleyerek belirtmiştir. Veriler kodlanırken, olumlu ifadelerde A seçeneğinden başlayarak sırayla 4, 3, 2, 1 puanlan verilmiştir {Kesinlikle katılıyorum - 4, Katılıyorum = 3, Katılmıyorum = 2, Hiç katılmıyorum = 1). Ters yönlü ifadelerde İse bu durum tam ters şekilde yani A şıkkından itibaren dört seçeneğe sırayla 1; *2,* 3, 4 puanlan verilerek kodlama yapılmıştır. Bu sisteme göre veriler bilgisayara kodlanmış daha sonra, *geçerlik çalışması* yapılarak faktör analizine tâbi tutulmuştur. Faktör analizi sonucunda en yüksek değere sahip olarak tek faktörde toplanan dokuz madde seçilerek DTÖ ölçek maddeleri olarak kabul edilmiş, diğer maddeler ölçekten çıkarılmıştır. KMÜ ve Barlett Testi sonuçlarına bakarak karar verilmiştir. KMO değerinin "Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy=.862" çıkması Örneklemin faktör analizi için yeterli/uygun olduğunu; Barlett's test değerinin "Barlett's Test of Sphericity= 959.14" çıkması ise örneklemin çok boyutlu bir evrenden geldiğini göstermektedir. Bütün bu testler ve anlamlığın yüksekliği (Significance= .000) DTÖ'nün yüksek düzeyde geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir. Faktörle açıklanan toplam varyans 37.3'tür. Ölçek maddelerinin faktör yüklerinin .46 ile .76 arasında olduğu, *Cronbach alpha* katsayısının .82, *Guttman Split-half* değerinin .80, *Spearman Brouın* değerinin de .82 olduğu görülmüştür. Buna göre DTÖ, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ve test yarılama yöntemleri tarafından belirlenen yüksek güvenirlik derecesi göster-

inektedir.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan deneklerin demografik özelliklerinin belirlenmesi için kişisel bilgi formu düzenlenmiştir. Kişisel bilgi formunda araştırmanın bağımlı değişkenini etkileyebileceği düşünülen bağımsız değişkenler formda yer almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, yukarıda açıklanan ölçekler aracılığıyla elde edilen veriler SPSS for Wİndows 10.0 istatistik paket **yazılımı** ile analiz edilmiştir. Grupların dağılımları non-parametrik testlerden onesample Kolmogorov-Smirnov Test ile değerlendirilmiştir. Grupların normal dağılım göstermesinden dolayı, değişkenler arasındaki *ilişki (correlation)* ve *farkları* belirlemek için, pearson çarpım moment korelasyon analizi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t- testi ve çoklu karşılaştırmalar için Tukey HSD testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmış, bunun üzerinde olanlar ayrıca gösterilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan deneklere ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir. Önce deneklerin batıl inanç kaygı düzeylerini etkileyen faktörler ele alınacak, sonra da deneklerin batıl inanç kaygı düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılacaktır.

Cinsiyete Göre Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bu amaçla kadın ve erkek gruplarının aldıkları puanlar arasında t testi yapılmıştır. Yapılan t testi sonucunda deneklerin BİKÜ puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (bkz. Tablo 2). Buna göre kadınların batıl inanç kaygı düzeyleri er-

Tablo 2
Cinsiyete Göre BİKÖ Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapma ve t

Grup	N	x	Standart Sapma	*t*
Erkek	184	14,26	3,55	-2,67*
Kadın	126	15,3'i	3,14	

**p<.01*

keklere oranla daha yüksek düzeydedir.

Sosyoekonomik Duruma Göre Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada kişilerin **batıl** inanç kaygı düzeylerinin sosyoekonomik **duruma** göre değişip değişmediği incelenmiştin Tablo 3'ie sosyoekonomik düzeye göre deneklerin batıl inanç kaygı puanlarının **ortalamalarına** bakıldığında, üst tabakadan alt tabakaya indikçe deneklerin batıl inanç puan ortalamalarının ters orantîh olarak yükseldiği görülmektedir. **Varyans** analizi, ortalamalar arası farkın istatistiksel olarak anlamlı / önemli **olduğunu (F4 305** = 5,641, p <,001) göstermektedir (bkz. Tablo 4). Farkın hangi seçenekler arasında olduğunu, belirlemek için yapılan Tukey HSD **testi** sonuçlarına Tablo 5'te bakıldığında, **alt sosyoekonomik** tabakaya mensup kişilerin BİKÖ puanlarının diğer ta**bakadakilere** göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, alt tabakaya mensup kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri, diğer tabakaya

Tablo 3
Sosyoekonomik Duruma Göre BİKÖ Puanlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değeri

	N	x	Standart Sapma	Standart Hata
Üst tabaka	9	"13,77	2,72	,90
Ortanın üstü	46	"14,69	3, "19	,47
Orta tabaka	209	14,59	3,34	,23
Ortanın altı	40	14,45	3,24	,51
Alt tabaka	6	21	5,05	2,06

Tablo 4
BİKÖ Puanlarının Sosyoekonomik Duruma Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F
Gruplar arası	250,453	4	62,613	
Gruplar içi	3385,434	305	**11,1**00	5,641*
"loplanı	3635,887	309		

**p<.Q0l*

Tablo 5
BİKÖ Puanlarının Sosyoekonomik Duruma Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları

	Üst tabaka	Ortanın üstü	Orta tabaka	Ortanın altı	Alt tabaka
Üst tabaka	x=13,77	**p>.05**	p>.05	p>.05	p<.001
Ortanın üstü		x-14,69	p>.05	p>.()5	p<.001
Orta tabaka			x=14,59	p>.05	p<.001
Ortanın altı				**x-14,45**	p<.001
Alt tabaka					x=21

mensup kişilere göre daha yüksektir.

Eğitim Durumuna Göre Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Eğitim durumlarına göre deneklerin BİKÜ puanlarının ortalaması Tablo 6'da görülmektedir. Buna göre, okuma yazması olmayanların batıl inanç kaygı düzeyleri, diğer eğitim düzeylerine sahip kişilerinkinden daha yüksek görünmektedir (x= 17, ss= 0). Buna karşılık üniversite mezunu olanların batıl inanç kaygı düzeyi diğerlerine oranla en düşük düzeydedir (x= 12.37, ss= 1.77).

Tablo 7'de varyans analizi, eğitim durumları açısından deneklerin BİKÜ pıian ortalamaları arası farkın istatistiksel olarak anlamlı / önemli olduğunu (F5 304 = 7. 993, p **<.00l)** göstermiştir. Farkın hangi seçenekler arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına Tablo B'de bakıldığında, üniversite mezunibolan kişilerin BİKÖ puanlarının diğer tabakadakilere göre farklılık arz ettiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, üniversite eğitimi alanların batıl inanç

Tablo 6

Eğitim Durumuna Göre BİKÖ Puanlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değeri

	N	x	Standart Sapma	Standart Hata
Okuma yazması yok	4	17	,0	,0
İlkokul	99	15,10	3,65	,36
Ortaokul	40	16,32	3,57	,56
Lise ve dengi Okullar	113	14,75	3,31	,311
Üniversite	51	12,37	1,77	,24

Tablo 7

*BİKÖ Puanlarının **Eğitim** Durumuna Göre Tek Yönlü **Varyans** Analizi (ANOVA) Sonuçları*

	Kareler toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F
Gruplar arası	422,472	5	84,494	7,993"
Gruplar içi	3213,415	304	10,570	
Toplanı	**3635,887**	309		

**p<.001*

Tablo 8

BİKÖ *Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları*

	Okuma yazması yok	İlkokul	Ortaokul	Lise ve dengi okullar	Üniversite
Oku im yazması yok	x=17	p>.05	p>.05	p>.05	P= .05
ilkokul	~ ~ ~	x=15,10 ~	P>-05	P>-05	P<_05
Ortaokul			x= 16,32	p>.05	P<.05
Lise ve dengi okullar				x=14,75	P<_05
Üniversite					x=12,37

kaygı düzeyleri, diğer eğitimli **kişüerinkinden** daha **düşük** seviyededir.

Meslek Durumuna Göre Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Meslek durumlarına göre deneklerin BİKÖ puanlarının ortalaması Tablo 9'da görülmektedir. Buna göre memurların (x= T2.89, ss= 2.03); tüccar, sanayici, işletmeci sınıfının (x= 12.85, 55= 2.10) ve avukat, mühendis, doktor gibi serbest meslek sahibi kişilerin (x~ 13, ss= 4.60) batıl inanç kaygı düzeylerine göre işçilerinki en yüksek seviyededir (x= 16.25, ss= 3.97).

Yapılan varyans analizi seçenekler arası farkın anlamlı olduğunu göstermiştir (Fg 3QQ = 4,202, p <.001). Farkın hangi seçenekler arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına Tablo 11'e bakıldığında, memurlar ile işçi ve ev hanımları arasında, işçiler ile de tüccar, sanayici, işletmeci sınıfı ve avukat, mühendis, doktor gibi serbest meslek sınıfı arasında anlamlı bir fark görülmektedir. Buna göre, memurlar işçi ye ev hanımına kıyasla, tüccar, sanayici ve serbest meslek sınıfları da işçilere kıyasla daha düşük batıl inanç kaygı düzeyine sahiptirler.

Tablo 9

Meslek Durumuna Göre BİKÖ Puanlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değeri

	N	x	Standart Sapma	Standart Hata
Memur	**37**	12,89	2,03	,33
işçi	52	16,25	3,97	**,55**
Esnaf, zanaatkar	34	14,32	2,33	,39
Tüccar, sanayici, işletmeci	14	12,85	2,10	,56
Serbest meslek (Av., mühendis vb.)	14	13	4,60	1,23
Emekli	25	14,-24	4,44	**,88**
Ev hanımı	İHI	15,18	3,09	**,30**

Tablo 10

BİKÖ Puanlarının Meslek Durumuna Göre Tek Yönli Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F
Gruplar arası	407,06	9	45,229	
Gruplar içi	3228,82	300	10,763	**4,202***
Toplam	3635,88	309		

**p<.OOJ*

Tablo 11
***BİKÖ** Puanlarının Meslek Durumuna Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonrası Tukey **HSD** Testi Sonuçları*

	Metmır	İşçi	Esnaf, Zanaatkar	Tüccar, sanayi-ci işletmeci	Serbest meslek (Av. Müh. Vb.)	**Emekli**	Ev Hanımı
Memur	*x=\2.W>*	p<.0l)1	p>.05	**p>.U5**	p>.()S	p>.()5	p<.01
İşçi		x = 16,25	p > .05	p< .05	p < .05	p>.05	(».Oh
Esnaf, zanaatkar			x-14,32	p>.()h	p>.05	p>.on	p~57!5~
Tüccar, sanayici. işletmeci				x=1Z85	$_p$>.üS	ji > .115	)1> 05
Scrhusı meslek (Av.. mühendis vb.)					x~13	p> 05	P> .05
Emekli						y= 14,24	p> 05
Ev hainini?							x= 15,18

Yaş Durumuna Göre Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin frulgular

Araştırmada **örnekletti grubunun** batıl inanç kaygı düzeylerinin yaş durumuna **göre** değişip değişmediği incelenmiştir. Tablo 12'de yaş **du**rumuna göre deneklerin batıl inanç 'kaygı puanlarının ortalamalarına bakıldığında, seçenekler arasında farklılık **görünmektedir.** Ancak Tablo **13'te** görüldüğü gibi **varyans** analizi, ortalamalar arası farkın anlamlı **olduğunu** göstermemektedir **(p>.05).** Yaş **durumuna** göre örneklem grubunun batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir

Tablo 12
*Yaş Durumuna Göre **BİKÖ Puanlarının** Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değeri*

	N	x	Standart Sapma	Standart Hata
18-25 arası	*93*	14,75	2,99	,31
26-30 arası	50	14,18	2,69	*,38*
31-40 arası	76	15,30	4,40	,50
41-50 arası	*5S*	14,74	3,65	,48
Sİ-60 arası	25	13,36	2,1 3	,42
60 ve yukarısı	7	15,71	1,97	,74

farkbulunamamıştır.

Tablo 13
*BİKÖ Puanlarımı Yaş Durumuna Göre Tek Yönlü **Varyans** Analizi (ANOVA,ı Sonuçlan*

	Kareler toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F
Gruplar arası	93,568	5	18,714	1,604*
Gruplar içi	3535,041	303	11,667	
Toplam	3628,608	308		

* $_p$<.om

Batıl İnanç Kaygı Düzeyinin Dinî Tutum Düzeyi İle İlişkisi

Araştırmada orneklem grubunun batıl inanç kaygı düzeyleri ile dinî tutum düzeyleri arasındaki ilişki de incelenmiştir. Bu amaçla, deneklerin BİKO puanları ile DTÜ puanlan arasındaki ilişki analiz edilmiş, bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 14'te gösterilmiştir. Yapılan analiz sonuçları, batıl inanç kaygı düzey puanlan ile dindarlık puanları arasında anlamlı ve pozitif (r = .128, p <.O1) bir İlişki, *"Bilim geliştikçe dinin Öncmİ azalır."* önermesine ilişkin puanlar arasında anlamlı ve negatif bir ilişki (r — .156, p< .01) bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kişilerin dindarlık puanı arttıkça batıl inanç kaygı düzeyi artmakta, aynı şekilde ***"Bilim** geliştikçe dinin Önemi azalır."* görüşüne karşı çıkma düzeyi de artmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu ilişki pozitif ama çok yüksek bir ilişki değil, zayıf bir ilişkidir. Çünkü korelasyon katsayısmdaki "-1.00 < r < + 1.00" ifadesine göre, doğrusal ilişkinin gücü O'da nötr, + **l'e** doğru ise mükemmel hâle gelmektedir. Tablo 14'teki sonuçlar pozitif bir ilişki gösterse de, "r — .128" katsayısı, pozitif ilişkinin güçlü, mükemmel bir ilişki olmadığını, zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 14

*BİKÖ Puanları **ile** DTÖ Puanları Arasındaki İlişkiyi **Bdirkmek** Üzere Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları*

		Dindarlık Düzeyi	**"Bilim geliştikçe dinin önemi azalır."**
B^tıl **inanç**	r	5	-.156*
Kaygı Düzeyi	N	303	303
		308	

p<.01

Tartışma

Bu çalışmada batıl inanç konusu kaygı ile ilişkili olarak ele alınmış, kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin dindarlıkla ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu amaç çerçevesinde yapılan analizler sonucunda genel olarak, kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılıklar gösterdiği, batıl inancın dindarlıkla da ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu genel sonuç yanında,

Batıl İnanç Kaygı Düzeyinin Dinî Tutum Düzeyi İle İlişkisi

Araştırmada Örneklem grubunun batıl inanç kaygı düzeyleri ile dinî **tutum** düzeyleri arasındaki ilişki de incelenmiştir. Bu amaçla, deneklerin BİKÖ puanlan ile DTÖ puanları arasındaki ilişki analiz edilmiş, bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 14'te gösterilmiştir. Yapılan analiz sonuçları, batıl inanç kaygı düzey puanları ile dindarlık puanları arasında anlamlı ve pozitif (r -- .128, p <.O1) bir ilişki, *"Bilim geliştikçe dinin Önemi azalır."* Önermesine ilişkin puanlar arasında anlamlı ve negatif bir ilişki (r — .156, p< .01) bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kişilerin dindarlık puanı arttıkça batıl inanç kaygı düzeyi artmakta, aynı şekilde *"Bilim geliştikçe dinin önemi azalır."* görüşüne karşı çıkma düzeyi de artmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu ilişki pozitif ama çok yüksek bir ilişki değil, zayıf bir ilişkidir, Çünkü korelasyon katsayısmdaki "-1.00 < r < + 1.00" ifadesine göre, doğrusal ilişkinin gücü O'da nötr, + l'e doğru ise mükemmel hâle gelmektedir. Tablo 14'teki sonuçlar pozitif bir ilişki gösterse de, "r = .128" katsayısı, pozitif ilişkinin güçlü, mükemmel bir ilişki olmadığını, zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 14
BİKÖ Puanlan ile DTÖ Puanları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçlan

		Dindarlık Düzeyi	"Bilim geliştikçe dinin önemi azalır."
Batıl İnanç	r	5	-.156*
Kaygı Düzeyi	N	303	303
		308	

*p<.01

Tartışma

Bu çalışmada batıl inanç konusu kaygı ile ilişkili olarak ele alınmış, kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin dindarlıkla ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu amaç çerçevesinde yapılan analizler sonucunda genel olarak, kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılıklar gösterdiği, batıl inancın dindarlıkla da ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu genel sonuç yanında,

ayrıntılı olarak şu **çıkarımlara** ulaşılmıştır:

Deneklerin batıl inanç kaygı düzeyleri cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde batıl inanç kaygısı taşıdıkları, dolayısıyla batıl inançlara daha **eğilimli** oldukları **görülmektedir.** Bu bulgu, alandaki literatürle uyumludur. Araştırmalar, batıl inanç eğilimi ile cinsiyet farklılıkları arasında muhtemel bir ilişkinin varlığını göstermektedir (Vyse, 1997). Wagner (1928), batıl inançların kolej öğrencileri arasındaki sosyopsikolojik bağlantılarını incelediği emprik çalışmada, batıl inançlılığın kadınlarda belirgin biçimde yüksek olduğunu **bulmuştur.** Preece ve Baxter (2000), erkeklere oranla kadınların batıl inançlara daha eğilimli olduklarını bulmuşlardır. Ayrıca batıl inanç ve kaygı ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalarda batıl inançlılık ile cinsiyet farklılığı arasında ilişki tespit edilmiştir. Sica, Novara ve **Sanavio'nun** (2002), yüksek batıl inanç eğiliminde olanların daha fazla kaygıya sahip olduğu bulgusuna eriştikleri araştırmalarında, yüksek batıl inanç tutumlarına sahip olanlar arasında kadınların oranının en yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde Zebb ve **Moore** (2003) da kadınların erkeklerden belirgin şekilde fazla batıl inançlara sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Ayrıca Zebb ve Moore, batıl inançlılığın kadınlarda çeşitli kaygı rahatsızlıklarının gelişimine neden olmada **bir** risk faktörü olarak işlev gördüğüne İşaret etmektedir. Blackmore *(1997),* batıl inançlardan daha genel olsa da onunla yakın İlişkisi olan **paranormal** inançlar konusunda, kırk yaş ve yukarısı yetişkinler arasında yaptığı araştırmada, kadınların (% 70) erkeklere (% 48) oranla daha fazla paranormal inançlara sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Blackmore daha önceki bir araştırmasında da kadınlar lehinde benzer bulgulara ulaşmıştır ve bunu, kadınların erkeklere oranla daha fazla hayalci, düş gücüne sahip bir yaşam anlayışına sahip olmalarıyla açıklamaktadır (Blackmore, 1994). Kadınların batıl inanç eğiliminc sahip olmaları, başkalarının telkinine kolay gelmeleri, hayal güçlerinin yüksek olması sebebiyle olağanüstü olaylara daha çok eğilim göstermeleri, eğitim seviyelerinin düşüklüğü gibi bireysel / biyolojik özellikler ve (toplumdaki kadın-erkek rol dağılımı da dahil) birtakım **sosyo-kültürel** etkenlerden kaynaklanmış olabilir. Bu sebeple, kadınların batıl inanç eğilimlerine sahip olmasına neden olan faktörleri

ayrıntılı olarak inceleyen çalışmalara gereksinim vardır.

Kişilerin batıl inanç kaygılarının incelendiği bir diğer değişken de sosyoekonomik düzeydir. Toplumda alt tabakaya mensup kişilerde batıl inanç kaygı düzeyleri, diğer tabakaya mensup kişilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu, Karaca'nın (2001) bulgularıyla benzerlik taşımaktadır, Bu sonuç, alt sosyoekonomik düzeyden gelen kişilerin modern hayatın (bilgi edinme, teknolojiden haberdar olma gibi) nimetlerinden yeterince faydalanamamaları, kendilerini bireysel ve sosyal açılardan yeterince yetiştireniemeteri, bu sebeple de duydukları her inanışı kolayca kabul etmeleri ile açıklanabilir. Kendilerini yeterince donanımlı yetiştiremerneleri, çevrelerinden duydukları yaygın inanışları kolayca benimseyebilmelerine, çevrelerinin telkinine kolayca gelebilmelerine yol açmış olabilir. Araştırmalar, batıl inançlar ile *çevreye bağımlı olma* ve *telkine açık olma*[5] arasında özsel bir ilişki olduğunu göstermektedir (Hergovich, 2003). Batıl inançlar, telkine açık bireyin, batıl inanç nitelikli bir çok dogmaya sahip bir çevrede bulunmasının sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır (Wagner, 1928). Telkine açık kişi kendisine büyük bir şevkle anlatılan çevresindeki fikir ve inanışları bir kritiğe tâbi tutmadan olduğu gibi kabul edecektir. Alt tabakadaki insanlar, çevrelerindeki yaygın inanışları kritize etmek için yeterli bilgi ve donanıma sahip olamadıklarından, çevrelerinin telkinine kolayca gelmekte ve bu inanışların etkisinde kalmaktadırlar.

Batı] İnanç kaygı durumu ile eğitim değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, üniversite eğitimi alan kişilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin diğer eğitimli kişilerinkinden daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Buna göre, yüksek eğitimli kişiler batıl inançlardan daha az etkilenmektedirler. Bu bulgu, batıl inançlara yönelik olumsuz tutumlarla yüksek öğrenim arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. İlgili literatürde bu bulguyu destekleyen benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Ede, 2000; Eve, 1991; Peltzer, 2003; Peltzer & Renner, 2003). Ayrıca belirtmek gerekir ki orta ve lise düzeyindeki eğitimin batıl inançlar üzerin-

[5] Telkine açık olma ya da kolay etki altında kalmanın birçok psikolojik tanımı olmakla birlikte, bunların tümünün içine aldığı anlam, bir fikir, Öneri ya da davranışı kritik etmeden ve belli bir irade göstermeden kabul etmektir (Gudjonsson, 1987).

de bir etkisinin olmaması **düşündürücüdür.** Orta ve lise eğitimi, **kişilerin batıl** inanç eğilimlerine zayıflatıcı düzeyde etki edememektedir. Nitekim **Karaca'nin** (2001), üniversite öğrencilerine oranla lise mezunu kişilerin yüksek batıl inanç eğilimine **sahip** oldukları şeklindeki bulgusu da bizim bulgularımızla paralellik arz etmektedir.

Kişilerin batıl inanç kaygılarının incelendiği bir diğer değişken de meslek durumudur. Memurların; tüccar, sanayici sınıfının ve avukat, **mühendis,** doktor gibi serbest meslek sahiplerinin batıl inanç kaygı düzeyleri, işçilere ve ev hanımlarına kıyasla daha düşük **bulunmuştur.** Ev kadınlarının kaygı düzeyinin yüksek çıkması, cinsiyet **değişkenindeki** bulgularla benzerlik göstermektedir. Ev kadınları, eğitim ve sosyal hayat açısından diğer kesimlere oranla daha zayıf tırlar. İşçiler için de aynı durum söz konusudur. Buna karşılık, tüccar ve sanayicilerle avukat, mühendis, doktor gibi serbest meslek sahibi kişiler, ev **hanımlarına** ve işçilere göre yüksek eğitim sahibidirler ve bu bulgular, eğitim ve sosyoekonomik **durum** değişkenlerine **ait** bulgularla paralellik arz etmektedir.

Batil inanç kaygı durumu ile ilişkisinin incelendiği diğer bir değişken de kişilerin yaş durumudur. Bulgulara bakıldığında, kişilerin batıl inanç kaygı durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri yaş durumlarına göre farklılık göstermemektedir. Batıl inançlar her yaş kesiminde varlığını sürdürmektedir. Nitekim Kıray (2000), Karaca (2001) ve Pellzer (2003) de batıl inançlara eğilimli olma ile kişilerin yaş dununu **arasında** bîr ilişki olmadığrsonucuna varmışlardır.

Araştırmada kişilerin batıl inanç eğilimi ile dindarlık düzeyleri arasın daki ilişkiye de bakılmıştır. Batıl inançlılık ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair bulguya bakıldığında, .pozitif ama zayıf bir ilişki görülmektedir. Buna göre batıl inançlılık ile dinî yönelim arasında zayıf bir iliş ki vardır. Bu bulgu, kişilerin sahip olduğu din bilgilerinin, batıl inanç **lara** yönelimlerini yeterince engelleyemediği anlamına da gelmektedir. Batıl inanç ve dinî inanç ilişkisini inceleyen yeterli sayıda ampirik inceleme olmamakla birlikte, mevcut çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Riidski (2003) araştırmasında batıl inançlılık ile dinî inanç ara-

s m c ^ küçük ama pozitif anlamda belirgin bir ilişki bulmuştur. Ruds-

ki'nin bu bulgusu, bizim bulgularımızla paralellik arz etmektedir. Wagner (1928), batıl inançlılık ve dindarlık arasında çok net bir ilişkinin olmadığını **bulmuştur.** Wagner'e göre batıl inançlı insanlar, dinî inanca ilişkin ilginç bir eğilime sahiptirler. Onlar ya dinî inanca en muhalif çizgide ya da karşı çizgide olabilmektedirler. Nitekim, batıl inancı da içine alan paranormaî inanç konusunda yapılan çalışmalarda paranormal inançların, *(i)* dinî inançla ilişkisinin olmadığı, *(ii)* dinî inançla zayıf bir ilişkide olduğu, *(in)* dinî inançla pozitif ilişki içerisinde olduğu şeklinde üçlü bir literatür kümesinin olduğu görülmektedir (bkz, Orenstein, 2002). Ülkemizde yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Karaca (2001), batıl inançlarla yüksek dinî bilgi (ilahiyat) düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akılcı olmayan inanışlarla dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada ise dindarlık seviyesi yükseldikçe akıl dışı inançlardaki seviyenin de yükseldiği bulunmuştur (Gündoğdu, Çelikkaleli & Çapri, 2003). Görüldüğü gibi batıl inanç ve dinî inanç arasındaki ilişkiyi komi alan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu konuda daha net sonuçlara ulaşmak için başka çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri, cinsiyet, toplumdaki sosyoekonomik düzey, eğitim, meslekî durum gibi bazı demografik değişkenlerden etkilenmektedir. Bireylerin cinsiyet gibi bireysel, biyolojik özellikleri ile içerisinde bulunduğu toplumsal koşullar (örneğin, alt toplumsal sınıfta olma, yeterli eğitim düzeyinde olamama, belli bir meslek sınıfında olma) onların batıl inanç kaygı düzeylerini etkilemektedir. Kişilerin sahip olduğu dinî inanç düzeyi de onların batıl inanç kaygılarını engelleyememektedir. Çevresinin telkinlerine açık olan ve duydukları inanışları kritize edecek bir kişisel donanıma sahip olamayan bireyler, duydukları ya da çevrelerinde gördükleri batıl inanışlardan etkilenmekte, bu inanışlara konu olan olayların sonucunda ortaya çıkan uğursuzluk, şanssızlık, kaza, belâ gibi olumsuz durumlar sebebiyle de kaygıya kapılmaktadırlar. Kaygı, aynı zamanda bu inanışlann gereğinin yapılamadığı durumlardaki olumsuzluklar sebebiyle de ortaya çıkabilmektedir. Bu kaygılar, kişilerin batıl inanç eğilimlerini artıran bir öge olarak da işlev görmektedir. Kaygılarını yenemeyen kişiler, batıl inanışlara karşı daha bir eğilimli olmaktadırlar. Şüphesiz di-

nin de temelinde olan kaygı ve korku duygusu insanda tamamen yok edilemez. Ancak, özellikle bilimsel ve dinsel temeli olmayan inanışlara yönelik kaygı duygusu bir şekilde azaltılabilir ve yönlendirilebilir.

Bu sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir: Batıl inançların toplumdaki etkilerinin azaltılması için, insanların kaygılarını azaltıcı yönde uğraş verilmelidir. Kişilerin çevrelerinin telkinlerine kolayca gelmemeleri ve bu inanışlar karşısında kaygıya kapılmamalan için, bilimsel eğitimin ve sağlıklı din eğitiminin yanı sıra, kişilerin kendilerini her yönden geliştirecek ortamların oluşturulmasına da gereksinim vardır. Batıl inanç kaygısının üstesinden gelmeye yönelik stratejilerin belirlenmesi için bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Arseven, A. (1993). *Alan araştırma yöntemi.* Ankara: Gül Yayınlan.

Arşları, M. (2004). *Türk popüler dindarlığı üzerine sosyolojik bir ardştırıw: Çorum örneği.* İstanbul: DEM Yayınları.

Blackmore S. J. (1994). AIT vvoraen more sheepish?: Gender differences in belkf in the paranormak in *Women and Parapsychology* (Eds. L. Coley & R. A. VVhite). New York: Pampsychology Foundation.

Blackmore, S. J. (1997], Probability misjudgement and bditrf in the paranormal: A nevvspaper s\ırvey. *British Journal of Psychology,* 88, 683-689.

Eloonı, B. S. (1979). İnsan *nitelikleri ve okulda Öğrenme* (Çev. D. A. Ozçelik). Ankara: MEB Yayınları.

Blum S. H. & Rlura, L. H. (1974). Do's and Don'fs: An informal stıidy of sorne prevailing superstition. *Psychological Reports,* 35, 567-71.

Bilim ve ütopya, (2001). Safsata anketi. *Bilim ve Ütopya,* 88, 8-30.

Blackmore, *S.* J. (1997). Probability misj"udgernL*nt and belief in the paranormal: A newspaper survey. *British Journal of Psychology,* 88, 683-689.

Cartwrigrıt-Hatton, S. & VVells, A. (1997). Beliefs about worry and intrusions: The Meta-Cognitions Unesfionnaire and its correlates. *Journal ofAnxiety Disorders, !!* (3), 2.79-96.

Ciborovvski, T. (1997). "Superstition" in the collegiate baseball player. *The Sport Psychologist,* 11, 305-317.

Cr'ash, T. F. (1984). The irrational belief test: is relationship with cognitive-belıav- '''orar trarts ant* depression. *Journal ofClinical Psychology, 40* (6), 281-94.

Çıngı, **H. (1990).** ***Örnekleme*** *kuramı.* **Beytepe: H.Ü.** Fen Fakültesi Yayınlan.

Daly M. **.]. &** **Burtao,** R. **L.** (1983). **Şelf esteem** and **irrational beliefs: An exploratc** ry investigation **with** implication for counselİRg. ***Journal*** *of Counseling Psycholog 30* (3), 361-66.

Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji.* 8. Basım, Ankara: Savaş Yayınları.

Ede, A. (2000). Has science **education** become an enemy of scientific **rationalit** *Sceptical Inquirer, 24* (4), 48-51.

Eve, R. A. (1991). VVhat's vvrong with science education? ***Sceptical Inguirer, 15*** (' 296-99.

Emmons, **C. &** **Sobal** J. (1981a). Paranormal beliefs: **Tesüng the** marginali **hypothesis.** *Sociologica.1 Focus,* 14, 49-56.

Emmons, C. *&* Sobal J. (1981b), Paranormal beliefs: Functional **alternative;** mainstream religion? Reviewv *of Religiotts Research, 22* (4), 301-12.

Frost R. O., Krause, M. S., McMahon M. J., Peppe, J., Evans, **M., McPhee,** A. E, Holden M. (1993]. **Compulsivity** and **süperstitiousness.** ***Behavior*** *Research s Therapy,* 31, 423-5.

Greeley, A. (1975). *The Sociology of the paranormal: A reconnaissance.* Beverly Hi **CA:** Sage.

Goring, R. (Ed.). (1995). *Dictionary* ***of beliefs*** *&* ***religions.*** Edinburgh: Wordswo Reference, W& R **Chambers** Ltd.

Gudjonsson, G. H. (1987). Historical background to suggestibility: How interr ative suggestibility **differs** from other types of suggestibility. *Personö-lity , İndividual DİfferanceS,* 8, 347-55.

Gündoğdıı M., Çelikkaleli Ö. ve Çapri B. (2003). *Üniversite öğrencilerinde al olmayan inançlar ve dindarlık.* İnönü Üniversitesi VII. Ulusal Psikolojik Danışm; Rehberlik Kongresi (9- 11 Temmuz 2003)' nde sunulan yayımlanmamış bildiri

Gündüz, S. (1998). *Din ve inanç sözlüğü.* Konya: Vadi Yayınları.

Hergovicb, A. (2003). **Field** dependence, suggestibility and belief in paranor phenomena. *Personality and lndividua.1 Differances,* 34, 195-209.

Hume, D. (1995). *Din üstüne* (Çev. M. Tuncay). Ankara: İmge Yayınlan.

Jahoda, G. (1969). *The p.sychology of superstiüon.* London: Ailen Lane.

Izard C. F-. & Tomkins, S. S. (1971). **Affect** and behavior: **Anxiety** as a negi affect. in *Anxiety and Behavior* (Ed. C. D. Spielberger). New York: Academic I Inc.

Kaneko, S. (1990). Dimensions of religiosity among believers in japanese folk gion. *Journal for the Scientific Stıdy of Religion,* 29 (1), 1-18.

Karaca F. (2001). Heteredoks inanç ve davranışlar ölçeği üzerine bir den *Atatürk Üniversiteni İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 25, 145-68.

Kıray, M. B. (2000). *Ereğli, ağır sanayiden önce bir sahil kasabası. 3.* baskı, İstaı Bağlam Yayınları.

Kreeh, D., & Crutchfield, R. S. (1970). *Sosyal psikoloji* (Çev. E. Güngör). 2. P İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları No: 1154.

Langer, E. **J.** (1975). The **illusion of control.** ***Journal*** *of Personality and ; Psychology,* 32, 311-28.

Malinovvski, B. (1948). *Magic, selence and* ***religion.*** **Garden** City, NY: **Doubleday.**

Maller, **J.** & **Lrnıdeen, G.** (1933). Superstition and emotional maladjustment. ***Journal*** *of Educutional Research,* 27, 592-61 7.

Mensching, C>. (1994). *Dini* ***sosyoloji*** (Çev. M. Aydın). Konya: **Tekin Kitabevi.**

Orenstein, A. (2002). Religion and paranormal **belief.** ***Journal*** *for* ***the Scientific Study*** *of Religion,* 41, 301-311.

öner, N. (1995). **Okkült** bilgi. ***Felsefî*** *Dünyası,* 16, 3-8.

Örnek, S. V (1966). Sivas ve *çevresinde* ***hayatın*** *kesin sajhalanyla ilgili* ***batıl*** *inançların ve* ***büyüsel*** *işlemlerin etnolojik tetkiki.* Ankara: Ankara Üniversitesi **Basımevi.**

Peltzer, K. (2003). **Magica]** thinking and paranormal **beliefs** among **secondary** and ıniversity students in South Ai'rica. *Personality and İndividual* ***Differences,*** 35 (2003), 1419-1426.

Peltzer **K.** & **Renner,** W. (21)03). **Superstition,** risk-taking and **perceptjon of** acc**İ**dents among **South Alfican** taxi **drivers.** *Accident* ***Analysis*** *and Prevention,* 35, 619-23.

Peterson, C. (1978). **Locus of control** and belief in self-orienled **superstitions.** The ***Journal of Soci&l Psychology,*** 105, 305-6.

Preece, P. F. W. & Baxter, J. H. (2000). Scepticism and gullibility: **the sjuperstitious** and pseıido-scientif'k: beliefs of secondary **school** students. ***International*** *Journal of Science Educatinn,* 22 (11), 1147- 1156.

Rudski, J. (2003). **What** does a **"şuperstitîous" person** believe? **tmpressions** of par • ticipants. ***Journal of General*** *Psychology, 130* (4), **431-45.**

Schmidt, W (1931). *The origin* ***and grovvth of religion.*** (trans. by H. **J. Rose).** London: **Methuen.**

Selberg, T. (2003). Taking superstitions seriously. *Folklore,* 114, 297-306.

Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerinde yöntem.* İstanbul: Beta Yayınlan.

Sica C, Novara C, & Sanavio, E. (2002). Culture and psycopathology: **Superstition** and obsessive-compulsive cognitions and **symptoms** in a non-clinical **Italian** sample. ***Personality and*** *İndividual Differances,* 32, 1001 -12.

Speilberger, C. D. (1972]. *Anxiety:* ***Cuirent*** *trends in thcory and researeh.* New York: **Acadernic** Press.

Thalbourne, M. A. (1997). Paranormal belief and superstition: **how** İai-ge is **the association?** *Journal of the American Societyfor* ***Psychical*** *Research,* 91, 221-226.

Thalboıırne M. A. & Frendi, C. C. (1995). Paranormal belief, manie-depressiveness, and **magical ideation: A** replication. ***Personality and*** *individual Differences,* 18, 291 • 292.

Tobacyk J. .)., Nagot E., & Miller, M. (1988). Paranormal beliefs and locus **control: A multidimensional** examination. ***Journal of Personality Assessment,*** **52,** 241- 6.

Tobacyk J. & **Shrader, S. (1991).** Superstition and self-efficacy. ***Psychological*** *Reports,* 68, 1387-1388

Tolan, B. (1996). *Ibplumbilinderine* ***giriş.*** 4. Basım, Ankara: Murat & Adım Yayınları.

Turhan, *M:* N. (1992). Batıl itikatların sosyal yeri ve önemi. ***Toplumbilim,*** 1, **34-7,**

Vyse, S. A. **(1997).** *Bdicving in* ***mngki The peyvhology qf superstition.*** Nevv York: Oxford Univırsity Press

Vvagner M. E. (1928)- Superstition and their social and psychological corraiatives **among eollage** stude.nts. *Jûttrnnl* ***of Educational Sociology,*** **26-36.**

Vvells, A. & Hackman A. (1993). İmagery and core **beliefs** in **healtlı** anxiety eon tent and **orîgins.** ***Behavioural*** *and Cogniüve* ***Psyehotheraphy, 2*** **1, 265-73.**

Vvolfradl, U. (1997). Dissocitive «periences, trait anxiety and paranonnal beliefs. *Personnlitv<mdlndividual Differenccs,* 34, **15-9.**

Yel, A. M. (1988), Hurafe, *hldm Ansiklopedisi,* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfi, 18, 381-2.

Zn-bb B. J. & Moore, M. C. (20(13). Superstitiousness and perceivt;d anxiely control as predictors of psychological distress. *Anxiety Disordeıs,* 1 *7,* 115-30.

An Investigation ofthe Levels of Superstition Anxiety Across Some Variables

Citation/©- **Arslan, M. (2004).** The **examination** ofthe **levels of** superstition **anxiety of** people in respect of so/ne variables / Kişilerin **batıl inanç kaygı düzeylerinin bazı** değişkenler **açısından incelenmesi..** ***Journal*** *of Vaîues Educatkm* ***(Turkey)fDeğerler*** *Eğitimi Dergisi, 2* ***(6),*** **7-34.**

Abstmcl- *İn this research,* ***the possible*** *effects of dijjcrcnt variables* ***on the*** *levels of superstition* ***anxiety*** *zvere examined.* ***in*** *addition,* ***correlations betmeen the*** *levels of superstition anxiety and* ***retigious*** *attitudes zoere invesligated. The research mas limited to 327 people selcctcd by randam sampling in doıvntozvn Çorum, Turkcy. Thrce methods zuere used to gather the data thal zoere* ***used*** *io anszver research questions of the study: The Pcrsoual Information Questkmnairc, the SupersIİiion Anxiety Scak and the* ***Religious*** *Attitude Scale. The reliability coefficieni ofthe Superstition Anxiety Scale mas found to be 0.80. The scale mas found ia be unidimensional and loadings ranged* ***from*** *0.53 to 0.74. The reliabiliiy coefficieni of the Religious Attitude Sente mas found to be 0.82. This scale ıvas also found to be unidimensional, loadings rangingbetıoeen 0.46-0.76.* ***Thus,*** *both scales arc assumed valid and reliablc. Results shoıoed that gender, socio-economic* ***level,*** *education, and job lype had significant effects on the levels of superslii İon anxiety. in addition, it mas secn that* ***there*** *mas a meak relationslüp betıocen* ***the*** *levels of superstition anxicty and religious attitudes..*

Key VWords- Superstition, Anxiety, Religious Attitude, Demographic Factors.